

Tarihsel Bir Olgu Olarak Kültür, Çokkültürlülük ve Hoşgörü*

Hüsne Hilal Şahin**

ORCID: 0000-0002-3192-4658

Öz

Tarih insanla başlar. Dolayısıyla tarih, insanın yaşantılarının bir ürünüdür. Toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi veya manevi her şey olarak tanımlanan kültür de tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemidir. Kültürü oluşturan kodlar, kültürlerin yapılarında yer alarak onlara karakter ve farklılık kazandıran temel yapıtaşları olurlar. İnsana ait önce bireysel sonra toplumsal anlamlar taşıyan bu yapı taşları bunun yaşam biçimlerinde devinime girerek onun tarihselliğini oluştururlar. Çok kültürlülük ise bahsi geçtiği gibi doğup gelişen farklı kültürlerin birçoğunun aynı kulvarda buluşması ve aynı tarihselliğe katkı sunacak bağlamda ortaya çıkmasıdır. Çok yönlü tarihsellik insanlar arasında aynı zamanda bir arada yaşam kültürünün ön deyişleri olur ve bu duruma koşut olarak hoşgörü ikliminin doğmasına da zemin hazırlar. Çalışmamız tarih zemininde insandan kültüre, kültürden çok kültürlülüğe ve bir arada yaşama iklimi anlamına gelen hoşgörünün doğmasına yol açan devinimi analitik olarak incelemeyi; Orta Çağ Hindistan'ında Ekber Şah döneminde hoşgörü ve çokkültürlülük politikasından hareketle Türk-İslam kültürü örnekleminde tartışmayı esas almaktadır.

Anahtar Kavramlar: İnsan, Tarih, Kültür, Çokkültürlülük, Hoşgörü, Hindistan, Ekber Şah, Türk, İslam

Gönderme Tarihi: 20/08/2020

Kabul Tarihi: 26/09/2020

* Bu makale, Ekber Şah ve Dinî Reformu başlıklı Doktora Tezinden (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014) üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hilal.sahin@giresun.edu.tr

Culture, Multiculturalism and Tolerance as a Historical Phenomenon

Hüsne Hilal Şahin

ORCID: 0000-0002-3192-4658

Abstract

History starts with people. Therefore, history is a product of human experiences. Culture, which is defined as everything material or spiritual that societies transmit to future generations, is a system of meaning and importance created in history. The codes that make up the culture, by taking place in the structures of cultures, become the basic building blocks that give them character and difference. These building blocks belonging to human, which have first individual and then social meanings, enter into motion in its life styles and form its historicity. Multiculturalism is the emergence of many of the different cultures born and developed in the same lane and in a context that would contribute to the same historicity. Multi-directional historicity also becomes the preface of the culture of living together among people and in parallel with this situation, it also prepares the ground for the emergence of tolerance. Purpose of our study is to analyze analytically the movement that leads to the emergence of tolerance, which means human to culture, from culture to multiculturalism, and the climate of coexistence; and to discuss in the Turkish-Islamic culture sample, based on the policy of tolerance and multiculturalism in the period of Ekber Shah in Medieval India.

Keywords: Human, History, Culture, Multiculturalism, Tolerance, India, Ekber Shah, Turk, Islam.

Received Date: 20/08/2020

Accepted Date: 26/09/2020

Культура Как Историческое Явление, Мультикультурализм И Толерантность

Резюме

История начинается с человека. Таким образом, история является продуктом человеческой жизни. Культура, которая определяется как все материальное или духовное, что общество передает будущим поколениям, представляет собой систему значений и важности, созданную в истории. Коды, составляющие культуру, занимая место в структурах культур, становятся основными строительными блоками, которые придают им характер и различие. Эти строительные блоки, принадлежащие человеку и имеющие сначала индивидуальное, а затем социальное значение, приходят в движение в его образе жизни и формируют его историчность. С другой стороны, мультикультурализм - это возникновение множества различных культур, рожденных и развивающихся в одном и том же направлении и в контексте, который способствует одной и той же историчности. Многогранная историчность также становится предисловием к культуре совместного проживания людей, и параллельно с этой ситуацией она также подготавливает почву для возникновения атмосферы терпимости. Наша работа основана на аналитическом изучении девицима, который привел к рождению толерантности, что означает климат от человека к культуре, от культуры к мультикультурализму и сосуществованию на фоне истории; обсуждение в образце турецко-исламской культуры, основанной на политике толерантности и мультикультурализма в эпоху Декбар-Шаха в средневековой Индии.

Ключевые слова: Человек, История, Культура, Мультикультурализм, Толерантность, Индия, Акбар Шах, Турецкий, Ислам

Получено: 20/08/2020

Принято: 26/09/2020

Giriş

Tarih, insanla başlar ve insana ait olan her şey tarihin içinde değerlendirilir. Dolayısıyla tarihin anlaşılması, herşeyden önce insanın anlaşılmasına bağlıdır. Tarih, insanın üç boyutlu zamansallık bağlamında yaptıklarıyla var olur. Bu üç boyut, geçmiş, şimdi ve gelecektir. İnsan ise bu üç boyutlu zamansallığı yaşayarak tarihin inşasına katkı sağlar ve her haliyle bu zamansallıklara katılarak kendi tarihselliğini oluşturur. İnsan, düşünen, konuşan, bilgi ve tecrübesini kendinden sonrakilere aktarabilen akıllı bir varlıktır. İnsanın diğer canlılardan ayrılan birçok yönü olmakla beraber bunlar içerisinde en önemlileri dil ve aklıdır. Dil, onun iletişim kurmasını ve tecrübelerini kendinden sonraki nesilere aktarmasını sağlayan çok önemli bir araç iken, akıl ise insan varlığını diğer canlı türlerinden ayıran ve onu içinde yaşadığı evrende mümtaz bir varlık kılan yegane oluşumdur. Kültür ise insanla ilgili olarak inanç, yeme içme gündelik hayatla ilgili tüm alışkanlıkların topyekün gerçekleştirildiği yaşantı modelidir. O, tek bir insandan, o insanın mensubu olduğu tüm topluma kadar geçerliliğini sürdüren temel yaşam biçimidir. Bu bağlamda her toplumun bir kültürü vardır. Kültürleri birbiriyle mukayese etmek yerine onları farklı zaman aralıklarında yine kendileri ile kıyaslamak ve incelenmek daha doğrudur. İnsan yaşantıları kültürü oluşturur. Kültür ise tarihselliği ve yaşama dinamizmi ile bünyesinde yaşayan insanların mührünü taşıyarak tarihi doğurur. İşte bu formül bağlamında birçok farklı kültürün aynı tarihsel zeminde yer alması çok kültürlülüğün doğmasını sağlar. Çok kültürlülük ise heterojen bir toplumsallık bağlamında çok yönlü tarihselliği vücuda getirir ki burada meydana gelen tarihsellik aynı zamanda bir arada yaşama ikliminin de oluşması demektir. Bir arada yaşama iklimi aynı zamanda ortak tarihsel bir imgelemi de hayata geçirir ki bu da hoşgörüdür. Çok kültürlü bir toplumda bütün kültürlerin birbirine saygılı olması gerekmektedir.

Temelde çokkültürlülük ve hoşgörü üzerinden ele alacağımız bu yazı özelde bu olguyu Hindistan gibi çokkültürlü bir coğrafyada vücuda getiren, hoşgörülü felsefesi ve reformcu kişiliğiyle tarihte önemli bir yere sahip olan Türk hükümdar Ekber Şah'ın evrensel barış politikasını örnekliyor. Ekber Şah, Hindulara ve Müslümanlara adil bir şekilde davranmış, Hindistan'da mevcut inançlara saygıyı temel edinen bir anlayış benimsemiş ve halkın refahı için çaba göstermiştir. "Halkın devlet için değil devletin halk için olduğu" bir anlayış benimsediği görülmektedir. Halkın refahını sağlama noktasında birçok ilke imza atmış bunun yanı sıra Hindistan'daki farklı görüşleri uzlaştırmak için çeşitli din temsilcilerini bir araya getiren düzenli toplantılar yapmıştır.¹ Konuya genel olarak Bâbürlüler döneminden bakacak olursak;

Hindistan Türk hâkimiyetinin doruğu olan Bâbürlü hanedanlığı, ortalama olarak üç yüz yıllık hükümlerinde siyasi alanda olduğu gibi kültürel sahada da kendilerine münhasır bir yaklaşım sergilemişlerdir. Kültürel sahada Bâbürlüler Devleti'nin hâkim unsuru Türk hanedanlığı idi. Yönetim kademesinin Türklerden oluştuğu buna karşın halk kesiminin ise Hindu gibi farklı etnik halklardan teşekkül ettiği devlet, klasik Türk devlet teşkilatının hüküm sürdüğü bir model idi. Bâbürlülerde Türkler yanında Hindular gibi farklı etnik kesimlerin olması çeşitli kültürel yaklaşımların oluşmasına yol açmış ve bu durum saltanat mensuplarının sadece Türk kültürü üzerinde değil farklı kültürel yönelişlere girmelerinin de önünü açmıştır. Hâkim sınıfın bu tarz evrilmesi Bâbür sonrası yüksek saray kültürünün imajına da yansımış ve Türk kültürü ekseninde bölgesel kültür motifleri başta sanat, resim, müzik ve mimari gibi toplumsal imgelere yön vermeye başlayarak çokkültürlülük unsuruna zemin hazırlamıştır.

Tarih, İnsan ve Kültür

İnsanlığın hafızası olarak nitelebileceğimiz tarih, insanın tüm yapıp ettiklerini konu eder. Kendi yaptıkları ve yaşadıklarından kopamayan insan, zamanının varlığı olmakla beraber; her daim geçmişini sırtında taşır ve geleceğe bakar. İnsanlar her zaman şimdiki anlamak için

¹ H. Hilal Şahin, *Ekber Şah ve Dinî Reformu*, Ankara, Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 75vd.

bilgiye ihtiyaç duymuş, geçmişte insanların ve toplumların başlarından geçen olaylar ve olayların ortaya çıkardığı olgular bu bilgiye erişimi ve bilgiyi doğru anlamayı kolaylaştırmıştır. Tarih üzerine yazılmış eserlerde, tarihi yapanın insan olduğu ve onun hayatını anlattığı söylene bile bu eserlerin kuşkusuz en büyük eksikleri, varlığı insana bağlı olan tarihin inşasını yapan insan üzerinde layıkı ile durmamalarıdır. İşte bu bakımdan konuya anlam katması açısından tarihi düşünürken bizzat insanı da inceleyen, antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve hatta felsefeyi de göz ardı edemeyiz. Öyleyse tarihi yapan insan olduğuna göre yine tarihi doğru anlayabilmek için önce insanı anlamış olmak gerekir. Kısacası insan anlaşılmadan, tarih anlaşılammaktadır. İnsan ise toplumun temel modelidir. Farklı etmenlerin girift halde bulunduğu insan dünyası, vücuda getirdiği tarihe de bu karakteri vermektedir. Bu bakımdan tarihin anlaşılması için çok yönlü bakış açılarının gerekliliği bu yüzden kaçınılmaz olmaktadır.²

Gordon Childe, insanın varoluşu ve doğada verdiği amansız mücadeleyi anlatırken “gelişim” kavramı üzerinde durup sözü tarihe getirir. Ve insan varlığının bir devinim içerisinde olduğundan bahisle eski devirlerden beri insanın medeniyeti kurgulamasını, yeryüzünün farklı coğrafyalarında zor tabiat şartlarına karşı yoğun bir mücadele verişini; her şeye rağmen hayatını devam ettiren bir varlık iken süreç içinde nasıl olgunlaştığını, aklını kullanarak çok uzun zaman dilimlerinde düşünen ve üreten birey haline geldiğini ve dolayısıyla insanın tarihselliğine işaret eder. Bu olagelmiş şeyleri tarihin içeriğinde meydana gelmiş hadiseler olarak değerlendirir.³

Takiyettin Mengüşoğlu da insanın tarihi somut varlık bütününden ve varlık koşullarından hareketle tespit ettiği ona ait fenomenler hakkında şu tespitlerde bulunmaktadır: “*Bu olgular, insanın düşünen, yapan, tespit eden, bilen, gören ve kurgulayan, kendine özgü edimleri olan, tarihsel, kendisini adayan, içsel, öğrenen, eğiten, devlet*

² Hakan Yılmaz, “Tarihî Olaylarda Gensel devinimve Süreklilik Üzerine Analitik Bir İnceleme ve Olay-Olgı Bağlamı”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1/2, 2014 Mayıs, 127-159.

³ Gordon Childe, *Kendini Yaratan İnsan*, (çev. Filiz Ofluoğlu), Varlık Matbaası, İstanbul 2006, ss.7-168.

kuran, bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır.”⁴ Mengüşoğlu'nun bu açıklamaları insanın bir nevi varlık felsefesi ve tarihselliğini nasıl ortaya koyduğunun da ifadesidir.

Bu bağlamda insanın varlığı ile başlayan, onun yapıp ettikleriyle gündeme gelen birikimler bizi doğrudan kültür kavramına götürmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde kültür, özgül olarak insanın; genel olarak ise toplumların yaşam biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın tarihselliğinde temellenen ve ortaya çıkan kültür kavramını etimolojik ve terminolojik olarak ele aldığımızda, kültür kelimesinin çeşitli manaları vardır. Aslında Latince’de, “toprağı işlemek” anlamına gelen kültür, sonraları Batı Avrupa dillerinde kazandığı “yüksek umumi bilgi” manası ile Türkçe’ye de girmiştir. Başta sosyolog ve sosyal psikologlar olmak üzere umumiyetle kültür tarihçilerince kültür kelimesinin ilmi yönden ifade ettiği aşağıdaki şekillerde belirlenmeye çalışılmıştır: Taylor, kültürü, “*Bilgiyi, imanı, sanatı, ahlaki, hukuku örf-adeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütün*” olarak ifade ederken, Wiesler, kültürün bir topluluğun yaşama tarzı olduğunu belirtir.

Görüldüğü üzere bu tariflerde dikkati çeken ortak noktalardan biri kültürün daha ziyade her topluluğun kendine mahsus yaşayış ve davranış tarzı olmasıdır. Kültürün bu manası Ziya Gökalp tarafından daha açık belirmektedir. “*Kültür (Hars) bir milletin dini, ahlaki, hukuki, mukalevi, bedî, lisani, iktisadi, fenni hayatlarının ahenkli mecmuasıdır.*”⁵

Nermi Uygur da yaptığı tanımda kültür için, “*İnsanın nasıl bir yaşama üslubu, ne tür bir var olma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği kültürdür hep.*”⁶ demektedir. Dolayısıyla kültür, insanın yapıp etmelerinin ürünü olup insanın tarihselliğinde doğarak gelişir. Dolayısıyla yine kültür insanın tarihini de oluşturan dinamik sürece dönüşür. Öyleyse şunu söylemek hatalı olmayacaktır: İnsan, yaşantılarıyla kültürü, kültür ise birikimleri ve hayta getirdikleriyle tarihi

⁴ Takıyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s.13.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, ss. 15-16.

⁶ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 17.

oluşturur. İşte bunun için tarihin konusu insandır.

Çokkültürlülük ve Hoşgörü

En basit ifadeyle çokkültürlülük, kültürel çeşitliliği ya da kültürel çoğulculuğu ifade eden bir kavramdır. Çokkültürlülüğün hedefi farklı kültürel kimliklere sahip toplulukların aynı toplum içinde varlıklarını kabul etme, birbirleriyle olan ilişkilerini herhangi bir çatışmaya imkan vermeden eşit ve barış içinde sürdürme ve varolan tüm politik imkânlardan eşit düzeyde yararlanmayı esas alır.

Çokkültürlülük, belirli sınırlar içinde (bir kent, bölge veya ülkede) yaşayan kültürel farklılıkların (kimlik, aidiyet ve değerleri) birlikteliğini tanımlar. Çokkültürlülüğün öncelikli ve temel üretim alanı, farklı yaşamsal formların ortaklaştığı fiziksel, duyuşsal ve kinestetik ortamdır. Elbette ki fiziksel alanları aşan ilişkisel mekânlarda da (sanal, sanatsal ve inançsal mekânlar gibi) çokkültürlülük pratikleri vardır ve hızla artmaktadır. Çokkültürlülük kavramı, ilk olarak 1957’de İsviçre’de kullanılsa da, 1960’ların sonunda ortak anlamını Kanada’da buldu. Kavram hızlı bir şekilde diğer Anglosakson (İngilizce konuşan) ülkelere yayıldı ve buralarda tartışılmaya başlandı.⁷ Hollanda’da ise ilgili kavram 1980’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.⁸

Çok kültürlülük yakın zamanların kavramı olmakla birlikte farklı kültürlerin bir araya gelerek oluşturdukları çoğulculuğu anlatır. Bu bağlamda çokkültürlülük Hacer Çelik’in de ifadesiyle, yeni bir kavram olmakla beraber mevcut durumu hiç de yeni değildir. O, çeşitli kültürlerin aynı zamanda yan yana birlikte var olduklarını gösterir. Tarihin hiçbir döneminde kültürler birbirleriyle tamamen ilişkisiz, tümüyle içine kapalı olmamışlardır. İnsanlık tarihi, sürekli bir etkileşim ve mübadele sürecidir; ayrı grupların birbirleriyle temasa geçtikleri, çarpıştığı, birbirlerinden borç aldığı, birbirlerini değiştirdiği ve kendi içlerinde değiştikleri bir sürecin tarihidir.⁹ Bu süreçte toplumlar arasında dostluk, düşmanlık veya bunların ortasında melez durumlar oluşmuştur.

⁷ Sengstock, Mary C. *Voices of Diversity Multi-Culturalism in America*, Siproinger, Newyork 2009, s. 239.

⁹ Hacer Çelik, “Çok Kültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/15, 2008/2, s. 321.

Çokkültürlülük XX. yy'ın son çeyreklerinde bir kavram olarak kullanılmakla birlikte aslında durum bir olgu olarak tarihin çok eski devirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler ve modernlikten postmodernizme geçişin aşamalarında beliren toplumsal gelişmeler ve ilişkilere koşut olarak toplum mühendisleri bu kavramı kurgulamışlardır. Avrupa ve Amerika'nın bu dönemlerde aldıkları göçler neticesinde var olan kültürlerine yeni gelen insanların kültürleri dâhil olmuş ve bir arada buluşan birçok farklı kültürü birbirine entegre etmek bağlamında bu kavram kullanılmaya başlanmıştır.

Kavramsal olarak çokkültürlülük, bahsi geçen ülkelerde kullanıma girmiş olmakla birlikte ilgili kavramın tarihsel olarak ortaya koyduğu anlam bu ülkelerin geçmişinde söz konusu olmayan bir olgudur. Çokkültürlülük esasen bir arada yaşama kültürünün politikasıdır. Bu politikayı benimsemek ilgili siyasi erkin tasarrufunda olmakla beraber tarihsel temelle de ilişkidir.

Çokkültürlü bakış açısı, birbirini tamamlayan üç görüşü kapsamaktadır: Birincisi, insanların kültürle iç içe olduğu; ikincisi, kültürel çeşitlilik ve kültürler arası diyalogun kaçınılmaz ve arzu edilir olduğu; üçüncüsü ise tüm kültürlerin iç çoğulculuğa sahip olduğu görüşlerinin yaratıcı etkileşiminden oluşur.¹⁰ Günümüzde tek bir kültür biçiminin benimsendiği bir ülke bulmak oldukça zor görünmektedir (İzlanda ve Kuzey Kore bu bakımdan örnek gösterilebilir). Çoğu ülke kültürel açıdan farklı kültürleri içinde bulunduran bir yapıdadır.

Bu bağlamda bu çalışmamız çokkültürlülüğü yakın zamanlar Avrupa ve Amerikasına hasretmekle ilgili olmayıp sadece kavramın ortaya çıkışını mezkûr ülkelerin bağlamında ifade ederek mevcut olguyu tarihsel zeminde tartışmayı hedeflemiştir. Buna göre adına çokkültürlülük denilen olgunun farklı kültürlerin bir arada uyum içinde yaşaması anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

Postmodern dönemlerde toplum huzurunun sağlanması bağlamında bir siyasi politika olarak ortaya atılan çokkültürlülük ilmi sahada olumlu ve olumsuz yönleri dahi tartışılan bir kulvara

¹⁰ Bhikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*, (çev. Bilge Tanrıseven) Phoenix, Ankara 2002, s. 430.

dönüşmüştür. Oysa, çalışmamızda ifade ettiğimiz farklı kültürlerin birlikteliği anlamındaki çokkültürlülük daha çok doğal bir toplumsal hayatın politığı olarak tarihsel zeminden neşet etmiştir.

Farklı kültürlerin aynı tarihsel sahada buluşarak uyum içinde yaşaması esasen bir devlet politikasının zorlamasıyla değil de toplumsal gelişmelerin ve tarihin bir süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel zeminde bu duruma en iyi örneklerin yaşandığı yer Doğu uygarlıkları ya da Türk-İslam medeniyetidir.

Batı uygarlığı esasen tarihsel olarak çokkültürlülük unsuruna hep mesafeli durmuştur. Örneğin Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı kabulünden sonra kendi teolojileri dışındaki Hıristiyan toplumlara zulüm etmeleri bu bağlamda oldukça dikkat çeken bir husustur. Örneğin Süryanilerin Hıristiyan bir topluluk olmakla birlikte gerek Roma, gerekse Bizans dönemlerinde zulüm ve tahkire uğramaları söz konusu olmuştur. Bununla birlikte 1071 Malazgir Savaşı ile Anadolu'yu yurt tutan Müslüman Türklerin kendi egemenliklerine aldıkları diğer kültürleri koruyup kollamaları takdire şayan bir durum olmuştur.

Esasen insani anlamda çokkültürlülüğün ve bir arada yaşama ikliminin ilk tarihsel mimarlarından biri Hz. Muhammed'dir. O, Allah'ın emirlerini evrensel olarak insanlara ulaştırırken toplumlar arasında aynı zamanda bir arada yaşama kültürü de ortaya koymuştur. Bu durumun ilk örneklerinden Romalıların zulmüne uğramış Hıristiyan Süryanilere kucak açan İslami erk kuşkusuz tarihin belki bir arada dostça yaşayan farklı toplumlarına imkân tanımıştır. Farklı innaç ve kültüre sahip toplumları aynı potada eriterek ve insane üst paydada tolere eden İslam medeniyeti bu bağlamda insanlık tarihinde mümtaz bir yer almıştır.

İşte bizim dile getirmek istediğimiz asıl husus yakın zamanlarda adına çokkültürlülük denilse bile ve bir zorlama siyasi politikayla sürdürülmeye çalışılsa bile bu durumun doğal örnekleri, gerek İslami dönem gerekse de Türk İslam devletlerinde bizzat yaşanmıştır.

Ekber Şah'ın Hoşgörü Politikası

Toplum düzeni sağlamak amacıyla yapılması düşünülen reformları hayata geçirmek için mevcut eşitsizliği gidermenin daha kalıcı sonuçlar olabileceği bilinen bir gerçektir. Ekber Şah, Ekbername'de "İyi

bir yönetici, ne kadar nitelikli olursa olsun evrensel barışı bilmiyorsa devleti için hiç de uygun biri değildir. Eğer yönetici, dinî ve mezhebi ne olursa olsun halka tek gözle bakmıyorsa bazıları için anne bazıları için üvey anneyse o zaman yüce onurlu olamaz...” demiştir.¹¹

Ekber Şah, “Padişah mal, can, namus ve din açısından tebaası içinde ayrılık yapmamalıdır.”¹² sözüyle eşitliğe büyük önem verdiğiine işaret etmektedir.

Hint toplumu denince akla kast¹³ sistemi gelmektedir. İşte böyle bir ortamda çokkültürlü bir toplumda hoşgörü tohumları ekmeyi başaran Ekber Şah, insanların dil, din, ırk ve cinsiyet bakımından eşit olduklarına vurgu yapmıştır.¹⁴

Bunlara ek olarak bütün din mensuplarına uygulanabilecek içeriğe sahip olmakla beraber İslam’a pek uygun sayılamayacak birtakım kanunlar yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunlar kapsamında herkesin istediği dine girmesine, dini vazifelerini yerine getirip ibadethane açmasına, eğlence yerlerinin devlet kontrolünde açılmasına izin verilmiştir. Eğitim konusunda da liberal değişimlerin önü açılmış ve Orta Çağ Hindistan'ında ilk kez Hindu ve Müslümanların aynı okullarda eğitim görmesini sağlanmıştır.¹⁵

Ekber Şah, insanların birbirini severek bir arada yaşamasının önemine hayatının her evresinde, gerek yaptığı reformlar gerekse davranışları ve sözleriyle daima değindi. Dinlerin ortak yanlarını bulma gayreti ve girişimlerinin Ekber Şah’ın hayatının önemli bir bölümünü kapsadığı bilinmektedir. Ekber Şah, dinleri yakınlaştırma, tek çatı altında

¹¹ Ebul Fazl Allami, *The Akbarnama*, C. II , (çev. Henry Beveridge), Asiatic Society of Bengal, Bengal 1897, s. 421.

¹² Ebul Faz Allami, *The A-in-i Akbarî*, (çev. H.S. Jarrett, H. Blochmann), Low Price Publication, Delhi 2011, s. 244.

¹³ Kast sistemi, halkı sınıflandıran bir sistemdir. Her kast ancak kendi içinden biriyle evlenir, kast dışı evlilik yasaktır ve bu evliliği yapanlar kast dışı edilir. Bu yasak kastlar arasında her açıdan uygulanmış, kast dışı alışverişler bile yasaklanmıştır. Bu sistem halk arasında çok ciddi farkların, adaletsizliklerin doğmasına neden olmuştur. Kafesoğlu, 15. Asırda, insanların eşit olduğunu ileri sürerek kast sistemini reddeden Benaresli Kebir’in şu sözlerine yer vermiştir: “Kalp temizliği Ganj’da yıkanmaktan daha mühimdir... Hintlilerle Türkler aynı topraktan yapılmış çanaklar gibidir.” İbrahim Kafesoğlu, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., İstanbul 1999, s. 272.

¹⁴ H. Şahin, a.g.t., s. 75 vd.

¹⁵ H. Şahin, a.g.t., s. 101-102.

toplamanın birlik ve bütünlük açısından gerekli olduğunu inancındadır.

“Bir evde bulunan kedi, serçe gibi hayvanlar arasında dayanışma vardır. Fakat her biri farklı bir göreve sahip olduğundan hepsi bu evi kendi has evi zanneder.” diyen Ekber Şah bu sözüyle aynı ortamda yaşayabilen farklı unsurlar farklı bir görev üstlendiklerinde anlaşmazlıkların baş gösterebileceğini, işte o zaman herkesin kendini haklı görebileceğini ve ayrılıkların kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmak istemiştir. 1593’de Ekber Şah, o dönemde ülkesinde oluşan karışıklık nedeniyle genel bir hoşgörü fermanı yayınladı.¹⁶

Hindistan’da kargaşanın hakim olduğu bir ortamda Hindu-Müslümanlar arasında birliğin sağlanması, kimsenin inançları yüzünden zarar görmemesi ve baskıya uğramaması esasına dayanan Sûlhü Kül doktrinini Ebu’l Fazl “sonsuz tolerans” diye tanımlamıştır.¹⁷

Verdiğimiz örnekler bağlamında ifade edecek olursak bizim muhayyilemizde çokkültürlülük, farklı kültürlerin bir arada zorlama olmadan ve insanlık onuruna yakışacak tarzda yaşamlarıdır. Bu yaşam standardı bir arada yaşama kültürünün hayata geçmiş modeli olacak ve yine tarihsel bir olgu olarak hoşgörüyü yaratacaktır. İşte hoşgörü dediğimiz gelişme aslında tarihsel bir olgu olarak çokkültürlülüğün periferisinde gelişecektir.

Bu açıdan baktığımızda insanın yaşam biçimiyle kültür ortaya çıkmış; kültürlerin uyumu ile çokkültürlülük belirmiştir. Peki tarihin oluşumunda kültürler etki uyandıran temel hareketliliklerin kaynaklarından olduklarına göre farklı kültürlerin de aynı eksenle birbirini tamamlayan tarihsel gelişmelere yol açmaları da kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Demekki adına çokkültürlülük denilse de farklı kültürlerin uyumuyla ortaya çıkan toplumsal ve çok yönlü yapı yine çok farklı tarih ve tarihselliklere kaynaklık etmiştir. Bu durum insan hayatı, mimari, sanat, inanç, beslenme ve daha bir çok beşeri yapıyı etkilemiştir. İşte bu etkilerin görüldüğü ve yaşandığı ortamlarda çok yönlü ve zengin tarihsel miras ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türk-İslam kültür ve uygarlığının hayat sürdüğü her sahada bu zengin farklılık tarihsel

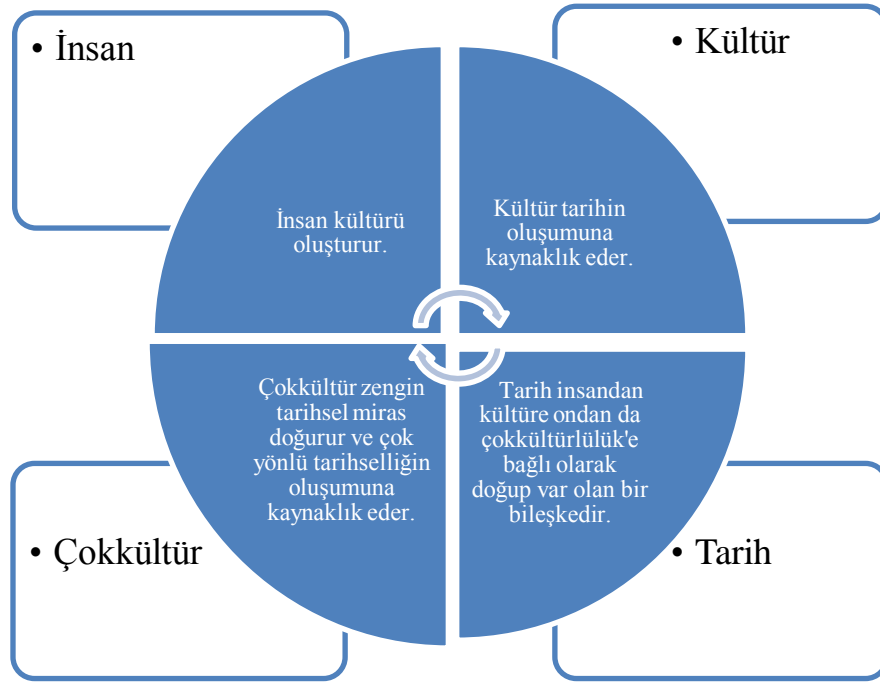
¹⁶ H. Şahin, a.g.t., s. 102, 140.

¹⁷ Allami, a.g.e., s. XXXVIII.

olarak daima görülmüştür.

Tarihin oluşumunda tek kültürlülükten ziyade çokkültürlü hayat tarzına sahip toplumlar daha önemli etkide bulunmuşlardır. İşte hoşgörüyle devam eden bu sistem insanlık tarihinde Türkleri ve yarattıkları uygarlıkları farklı mevkilere taşımıştır. İşte bunun için birçok milletin tarihi hep Türklerin tarihi ile kesişmiş ve bugün kendi tarihlerini öğrenmek için Türklerin tarihine bakmadan tarih yazacak millet oldukça azalmıştır. Dolayısıyla birçok tarihçinin de kabul ettiği üzere dünya tarihini Türkler olmadan yazmak mümkün değildir.

İşte bu gerçeklik bize tarih, kültür, çokkültür ve hoşgörü kavramlarını bir kez daha tahlil etme imkanı tanımıştır. Buna göre bu durumu daha sistematize edecek olursak:

Şekil :1 İnsandan çokkültüre Tarihin gelişimi

Anlattıklarımızın kategorize edildiği Şekil-1 düşüncemizi ortaya koymaktadır. Buna göre insandan tarihe uzanan süreçte kültür ve çokkültürü görmekteyiz. Bir yerin tarihinin oluşumunda tek bir kültür etkili olmuşsa bu tarih dar kapsamlı ve içe dönük bir yapı arz eder. Ama buna karşın bir yerin tarihinin oluşumuna ana kültür esas olmakla üzere

birçok farklı kültür kaynaklık etmişse bu tarih ise daha renkli, heterojen, dışa dönük ve zengin bir yapı arz eder.İşte bunun için Türk-İslam tarihi zengin ve dışadönük dolayısıyla çok yönlü bir tarihsellik demeti sunarken; Avrupa ve Amerika tarihi daha dar zorlamaya dayalı içe dönük bir tarihsellik sunar.

Sonuç

Ana hatlarıyla insan, tarih, kültür, çokkültür ve hoşgörü kavramlarını değerlendirmeye tabi tuttuğumuz bu çalışma aynı zamanda karşılaştırmalı bir yöntem denemesidir. Bu yazıda tarihin doğuşuna kaynaklık eden unsur olarak kültür vurgulanmış, kültürün ise kaynağının insan olduğu söylenmiştir.

21. yüzyılın tartışılan önemli teorilerinden biri olarak görülen “çokkültürlülük”, farklı kültürlerin korunmasını savunduğu gibi toplumun bir arada barış ve uyum içinde yaşaması için ortak belli değerlerin olmasını savunur. Çokkültürlülük ise son yıllarda kullanılan bir kavram olsa bile tarihsel zeminde esasen İslam ve Türk-İslam uygarlıklarında zaten fiilen yaşanmış bir gerçeklik olduğu söylenmiştir. Çokkültürlülüğün ancak hoşgörülü bir sistem içerisinde birlikte yaşama iklimine dönüşebileceği söylenmiş ve bu durumun en isabetli örneğinin ise Hıristiyan olan Süryanilerin yine Hıristiyan Roma ve Bizans’ın zulmüne ne denli maruz kaldığını buna karşın İslami ve Türk İslam idarelerinin onlara nasıl özgür yaşam hakkı tanıdığı ortaya konulmuştur.

Ekber Şah da çok kültürlü bir toplumda hoşgörü politikasını ekmeyi başarmış ve insanların bir arada yaşamasının önemine değinmiştir. Bundan dolayı evrensel barış politikasıyla Hindistan’da bütün dinlerin de tek çatı altında birleşebileceğini düşünmüştür. Bu durumdan hareketle bir arada yaşama iklimine sahip hoşgörülü ve farklı kültürlerle tolerans tanıyan zihniyetlerin zengin bir tarihsel mirasa sahip oldukları anlaşılmıştır.

Kaynaklar

ALLAMI, E. F., *The Akbarnama*, (çev. Henry Beveridge), Asiatic Society of Bengal, Bengal 1897.

ALLAMI, E. F., *The A-in-i Akbarî*, (Çev. H.S. Jarrett, H. Blochmann), Low Price Publication, Delhi 2011.

ÇAĞLAYAN, H., *Ekber Şah Döneminde Hindistan (1542-1605)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

ÇELİK, H., “Çokkültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü”, Uludağ Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/15, 2008/2, s.319-332.

GORDON, C., *Kendini Yaratan İnsan*, (çev. Filiz Ofluoğlu), Varlık Matbaası, İstanbul 2006.

KAFESOĞLU, İ., *Türk Milli Kültürü*, TTK Yay., Ankara 1993.

KAFESOĞLU, İ., *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., İstanbul 1999.

MENGÜŞOĞLU, T., *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.

PAREKH, B., *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*, (çev. Bilge Tanrıseven), Phoenix, Ankara 2002.

SENGSTOCK, M. C., *Voices of Diversity Multi-Culturalism in America*, Siproinger, Newyork 2009.

ŞAHİN, H. H., *Ekber Şah ve Dini Refomu*, Ankara Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2014.

UYGUR, N., *Kültür Kuramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.

YILMAZ, H., “Tarihî Olaylarda Gensel devinim ve Süreklilik Üzerine Analitik Bir İnceleme ve Olay-Olgı Bağlamı”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.I, S. 2, Mayıs, 2014, s.127-159.